

„Mi lesz a Holnap”

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 46. szám, 2018. november 16.

Ez alkalommal jó hírekkel kezdem. A magyar miniszterelnök az Európai Néppárt (EPP) Helsinkiben tartott múlt heti kongresszusán olyan határozatot írt alá, amely a liberális demokrácia értékeinek, köztük a független sajtó és a civil társadalom védelme, valamint a populizmus és a nacionalizmus elítélése mellett az akadémiai szabadságnak, vagyis a kutatás és a felsőoktatás szabadságának a fontosságát is hangsúlyozta. Most már csak komolyan kellene vennie ezt a kétoldalas szöveget.

A kiválasztott egyetemeken egyenként akár évi 4 milliárd forintnyi plusztámogatást is kaphatnak, ha nyílt versenyben megfelelnek a nemzetközi tudományos publikációk és oktatói kiválóság feltételeinek, és így közülük legalább öt a várakozások szerint 2020-ig bekerülhet a legjobb 100 közé a nemzetközi ranglistákon. Igaz, ez a program 2013-ban Oroszországban indult, de hátha ide is „begyűrűzik”, mondjuk, Paks-2 oldalvizén.

De: „Már nem a mi dolgunk, hogy mi lesz a Holnap.”

„Sorsunknak sorsával már régen számoltak”

„Hánykolódik, de nem süllyed” – idéztem másfél éve Párizs városának jelmondatát a Közép-európai Egyetemre vonatkoztatva, vesszőfutásának elején. Felhozhattam volna az ismert mondást is, amely szerint a jó tengerészt nem nyugodt vizeken kell kiképezni. Hát ami a CEU navigációs körülményeit illeti, tény, hogy ezek a vizek 2017 eleje óta nem nyugodnak, egyre nagyobb hullámok között hánykolódik az egyetem hajója, amelybe a hivatalos és önjelölt Búvár Kundok igyekeznek lékeket fúrni. A legnagyobbat ráadásul úgy fúrják, hogy csak hátradőlve malmoznak, mert ez a lyuk magától tud nőni, de leginkább ettől várják, hogy a hajó elsüllyedjen.

Képes beszéd nélkül arról van szó, hogy a CEU elüldözésére hozott törvénymódosításban négy feltétel szerepel: „(1) Magyarország területén külföldi felsőoktatási intézmény akkor folytathat oklevelet adó képzési tevékenységet, ha a) magyarországi működésének elvi támogatásáról szóló nemzetközi szerződés kötelező hatályát a szerződő felek elismerték, b) a székhelye szerinti országban működő és ott ténylegesen felsőoktatási képzést folytató államilag elismert felsőoktatási intézménynek minősül, c) az általa Magyarország területén folytatni kívánt képzés és az arra tekintettel kiállított oklevél államilag elismert felsőoktatási fokozatot adó képzésnek minősül és d) működését az oktatási hivatal engedélyezte.”

A b) és a c) pontokat a CEU már teljesítette; a d) pont akkor léphet hatályba, ha az a) pontban foglaltak megvalósulnak. Viszont mivel egyetlen országot vagy kormányt sem lehet arra kötelezni, hogy aláírjon egy már letárgyalt szerződést, ráadásul, mint kiderült, a magyar küldöttség igényei szerint letárgyalt nemzetközi szerződést New York állam és Magyarország között, az Oktatási Hivatal addig nem mozdulhat, amíg a dokumentum elébe nem kerül.

A miniszterelnök még a nyáron összefoglalta álláspontját a kérdésben: „Jó munkához idő kell.” Ami mélységesen igaz, feltéve, hogy bárki is végez valamilyen, sőt akármilyen munkát. De mint tudjuk, mindenki csak vár, pontosabban kivár – amíg letelik a december végi határidő, mert Gloviczki Zoltán, az OH vezetője szerint csak azután lesz abban a helyzetben, hogy mérlegeljen, hiszen „a CEU addig kapott haladékot, hogy teljesítse a feltételeket”. Sajnos nem vette észre, hogy nem a CEU-ra, hanem a kormányra kell várnia.

A határidőt több mint egy éve tolták ki egyébként, és most már világos, hogy azzal a céllal, hogy időt nyerjenek az európai parlamenti választások előtti kötéshúzásig, amikor is a Fidesz súlya felértékelődik a Néppártban, és már senki sem piszkálja őket a CEU miatt, mivel biztosan hozzák a szavazatokat, lásd az említett EPP-határozatot, amelyet aligha fognak bárkitől is számon kérni.

A korábbi (felső)oktatási államtitkár, Palkovics László reszortilag innovációs és technológiai (ITM) miniszterként nyilatkozott az ügyben a *168 Órá*nak, és olyan meglepő dolgokat állított, ráadásul helyenként olyan nyegle fogalmazásban, hogy azt lehetne hinni, helyette Rogán Antal propagandistái fogalmazták a válaszait.

Szerinte ha a CEU „bizonyos amerikai tevékenységeit elviszi Bécsbe, akkor nem nagyon változik semmi”, továbbá „nincs CEU-ügy, (mert) a magyar egyetem működik”. És nem a magyar parlament adott ultimátumot a CEU-nak a fentebb idézett feltételekkel, hanem „a CEU adott ultimátumot a kormánynak”. Ismételtlen megemlítem, hogy továbbra sem kaptunk semmiféle indoklást arra, hogy ha más – EU-n belüli és azon kívüli – országokban nemzetközi szerződések és anyaországi képzés híján is működhetnek amerikai egyetemek, akkor miért volt szükséges nálunk ilyesmiket követelni. Az utóbbiról egyáltalán nem mond semmit a törvénymódosítás indoklása, az előbbiről pedig csak ezt a dodonai mondatot találjuk: „Az Európai Unió kívüli külföldi felsőoktatási intézmények magyarországi működése akkor lehet optimális, ha arról a származási ország és Magyarország Kormánya is tudomással bír, és mindkét Kormány támogatását fejezi ki az adott intézmény és képzései új helyszínen történő működése kapcsán.”

A kulcsszó itt az „optimális”, ami aligha hívja elő az elengedhetetlen feltétel fogalmát, ráadásul egy normál bírósági eljárásban alapos indokkal kétségbe vonható, hogy miért is lenne attól optimális egy intézmény működése, ha arról mindkét érintett kormány tudomással bír, amikor államilag jóváhagyott akkreditációkkal rendelkeznek. Ez a feltétel és a hozzátartozó indoklás mellesleg nyilván elbukna egy tisztességes alkotmánybírósági vizsgálaton, de nálunk inkább megvárják az európai bíróság eljárását – tart, ameddig tart, hiszen a bíróság ideje, mint a pelyva, csak a CEU szűnik meg közben Budapesten.

A miniszter azután kijelenti, hogy „a CEU nem tudta benyújtani a szükséges dokumentumokat, (mert) a dokumentumok benyújtásának feltétele, hogy létrejöjjön a New York állam és a magyar állam közötti megállapodás. E diplomáciai aktus után be lehet nyújtani a dokumentumokat. Ezután majd az OH eldönti, mi legyen.” A miniszter tehát azért hibáztatja a CEU-t, mert a magyar állam nem írja alá a már letárgyalt szerződést, amit a CEU így nem tud benyújtani az OH-nak.

De a következő okfejtés is kedélyborzoló: „Amit a CEU most Bécsben csinál, megtehetné volna Magyarországon is. Az osztrák felsőoktatási törvény nem annyira liberális, mint a magyar. Az a törvény nem hagyja, hogy az amerikai akkreditációját odahozzák, és aszerint tanítsanak, hanem fel kell építeniük egy új képzést. Miért nem tette meg ezt Magyarországon? Miért nem alakította át az amerikai képzéseit a magyar szabályoknak megfelelően?”

Először is tudomásom szerint a CEU-nak minden engedélye megvan, hogy amerikai egyetemként működjön Bécsben, csak ahhoz kellene további eljárások, hogy egyidejűleg osztrák egyetem is lehessen. Pontosan ezt tette meg korábban itthon: kizárólag amerikai egyetemként indult, majd megszerezte a magyar akkreditációt a szakjai egy részére, amelyeket a Közép-európai Egyetem gondoz. És az oktatói sem az amerikai székhelyű CEU, hanem a Magyarországon bejegyzett KEE alkalmazottai, különben másként kellene például betegségbiztosítást kötni rájuk, de persze nemcsak a tb-hozzájárulást, hanem a jövedelemadójukat is ide fizetik be, nem beszélve az egyéb munkaadói járulékokról – és mindarról a haszonról, amit a hazai tudományos életnek jelentenek.

Némi kajánsággal emleget azután Palkovics László egy „80 négyzetméteres épületet, amelynek környékén valószínűleg aznap reggel vetették el a fűmagot, meg láttunk rajta egy CEU táblát is”. A miniszter, úgy látszik, nem emlékezett az itt is idézett törvényhelyre, amely nem a saját épületet követeli meg, hanem „ténylegesen felsőoktatási képzés folytatását”, amit ráadásul nem ő vagy a magyar OH, hanem az ottani

hivatal ismer el, hiszen a magyar hatóságoknak nincsen joguk egy amerikai intézmény működését elismerni vagy elutasítani. Ezen az sem változtat, hogy az OH-t egy gyors törvénymódosítással most megpróbálják erre felhatalmazni. Megjegyzem, a magyar egyetemeken is úgy adnak ki külföldi diplomákat, hogy a képzések a hazai intézmény épületeiben, tantermeiben folynak.

Őszintén szólva az sem világos, milyen minőségében nyilatkozik az ITM-miniszter a CEU kérdésében, hiszen már jó fél éve nem ő felügyeli a (felső)oktatást, és van nála avatottabb hivatalnok, aki mint „miniszterhelyettesi feladatokat ellátó parlamenti államtitkár” elvben tudja, mit beszél, ha a felsőoktatás kerül szóba. Mert Rétvári Bence ezt mondta: „a Soros-egyetem valóban vezet bizonyos rangsorokban, például a Horizon2020 uniós támogatások elnyerési rangsorában, 14 millió euró összeggel. A Corvinus Egyetem 1,2 millió környékén sincsen. Ebből is látszik, ez egy üzleti modell: Magyarországon kiadnak egy amerikai diplomát.” Az *Origo* tudósításából származó idézetben, sajnos akárhogy forgatom is, az utolsó mondatot nem értem, de az indítása is azt mutatja, hogy az államtitkár egyrészt nem értesült a QS vagy az ARWU egyetemi rangsorairól, másrészt úgy véli, a pályázatok a nemzetközi tudományos életben a mi közbeszerzéseink mintájára dőlnek el, talán még azt is gondolja, hogy az elnyert összegekből 10–20 százalékot vissza is osztanak a tudósok a zsűritagoknak.

A cikk címe is csak az erre hajlamos olvasóközönség hergelésére szolgál: *Milliókkal pénzelte Brüsszel a Soros-egyetemet*, egy másik úgynevezett hírportál pedig így harangozza be: *Brüsszel alaposan kitömté pénzzel a Soros-egyetemet*. Felhívom a figyelmet a CEU állandó eposzi jelzőjére, amelyet 2017 eleje óta nyilván központi utasításra használnak az államigazgatásban is, lásd a fenti Rétvári-idézetet. Így mosódik össze nálunk a hivatalos politika a bulvársajtóval a Rogán-minisztérium hatékony működésének köszönhetően.

Összefoglalom: a lex CEU tavaly áprilisi megszavazása óta a kormány minden lépésével egyre világosabbá vált, hogy kizárólag a CEU ellehetetlenítéséről szól a történet. Belenyugodhatunk ebbe? Avagy Adyval szólva: „Hát várjuk pipogyan legcsúfosabb végünk?”

„Itt régik a bűnök, itt régik az átkok”

A Magyar Tudományos Akadémia költségvetését érintő intézkedések alapján rengetik meg a kutatás szerkezetét, amennyiben eredeti formájukban vezetik be őket.

Egy tudós hozzászólásából idézem a következőket: „Az Európai Unióban, de Amerikában is évekkel ezelőtt volt divatban ez a tisztán gazdasági szemlélet, mely a kutatásokra fordított összegek azonnali megtérülését szorgalmazta. Mindez oly mértékben visszafogta az alapkutatás fejlődését, hogy az már az alkalmazás, a fejlesztő kutatás szintjén is jelentősen érződött. Mára rájöttek, hogy a házépítést nem lehet a tetőnél kezdeni, ezért visszahelyezték a hangsúlyt az alapkutatásokra. Jóindulatúan azt is mondhatnám, hogy kormányunk egyes minisztereinek akciói mögött csupán ez a szándék rejtőzik, egyelőre el vannak varázsolva egy-egy spin off cég sikerességétől, s még nem realizálták, hogy az alkalmazott kutatás aránytalan támogatása az alapkutatás kárára zsákutcába vezet. Nem kellene tovább folytatni a saját kárunkon való tanulást, hanem kicsit figyelni illene a fejlett Nyugaton már begyűjtött tapasztalatokra. (...) Ma mégis újra és újra elhangzik: »hogyan képzelik, hogy odaadjuk a kutatóknak a pénzt és nem mondhatjuk meg, milyen határidőre milyen felfedezést várunk cserébe!« Sajnos ezzel a teljesen naiv, laikus szemlélettel kell folyamatosan megküzdenünk. Meg kell teremteni az alapkutatás számára az optimális személyi és infrastrukturális környezetet, s akkor van esély új eredmények elérésére.”

Nehogy azt higgyük, friss idézetet látunk: ezt Freund Tamás, az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetének akkori (és jelenlegi) igazgatója 2006-ban írta le a *Természet Világában*, amikor egy azóta elfelejtett miniszter kívánta átalakítani a hazai kutatás-fejlesztés-innováció támogatási rendszerét az MTA kutatóhálózatáról lényegében ugyanazt állítva, mint az ellenkező pártállású kormányban szolgáló mai utóda.

Kérdéses, hogy a nemrég felállt 7+7 tagú „vegyesbizottság”, amely november közepén tartja első ülését, a december 6-i rendkívüli MTA-közgyűlés elé olyan kiérlelt javaslatot tud vinni, amelyet megnyugtató többséggel lehet majd elfogadni, és még kétségesebb, hogy a feltételül szabott nemzetközi felmérés a hírek szerint március végéig adott határidőre be is fejeződhet, hiszen még a módszertanát sem dolgozhatták ki, nemhogy a közreműködő jeles külföldi tudósokat felkérték (és azok vállalták) volna, hogy a még el se készült intézeti beszámolókat elolvassák és értékeljék. És akkor ott van még a kutatóhálózati minősítésekben rendszeresen visszatérő probléma, hogy minden szakterületet a maga keretei között, saját standardjai és mérőszámai alapján kell vizsgálni.

A *168 Óra* szerint akadémikusok javasolták: „az MTA igényeljen és vállaljon felsőoktatási szerepet, intézethálózata létesítsen BA, MA és PhD képzéseket”, amihez „semmilyen új törvényi szabályozás nem szükséges, az MTA mint magánegyetem jelenne meg kutatóhálózatával a felsőoktatásban”. Remélhetőleg a közgyűlésig kiderül számukra, hogy magánegyetemet is csak a parlament jegyezhet be a MAB vizsgálata után és a szakminiszter javaslata alapján, amire aligha van esély, még ha fogadókészség – várakozásom ellenére – lenne is az intézetekben.

„Ha az Isten látna, látná az én gondom”

Manapság nemcsak az Akadémiát, de az egyetemeket is nagyon sok minden aggaszthatja. Azt hiszem, a legkevésbé az, amit két rektor is szoros egymásutánban felvetett. A debreceni egyetemvezető egy szenátusülésen állította, hogy „az MTA doktora az európai uniós csatlakozást megelőzően tudományos fokozat volt, de mivel nem illeszkedett az uniós tudományos fokozatokhoz, ezért lett belőle tudományos cím. Az pedig nem jó, ha egy akadémiai cím határozza meg az egyetemen belüli előremenetelt.”

Szilvássy Zoltán a Corvinus rektorától, Láncki Andrásától kapott támogatást: „Ha ma valaki tudományos karrierre akarja adni a fejét, akkor élethosszig tartó vállalkozásba fog. Míg egy irigyelt amerikai tudósnak meg kell szereznie a PhD-it, de utána csak a teljesítménye függvényében tud előrehaladni, nálunk először is meg kell szerezni az angolszász típusú PhD-it, majd a német hagyományokban gyökerező habilitációt, illetve ha egyetemi tanár akar lenni (ó, egyetemi autonómia), akkor nagyon tanácsos megszereznie az MTA által adományozott ún. nagydoktori címet.”

Kezdjük a nyilvánvaló tévedésekkel. A szokásosan „nagydoktorinak” nevezett (és szovjet mintára bevezetett) tudományos fokozatot az 1993-as felsőoktatási törvény törölte el, amely a kandidátusi helyett az egyetemi doktori fokozatot, azaz a PhD-t, valamint – eredetileg valóban német mintára, de a régi hazai hagyományt visszaállítva – a PhD „fölé belőtt” habilitációt vezette be. Mellesleg a PhD a német egyetemi világban is, sőt nyugodtan mondhatjuk, az egész világon egységesen létezik – csak, mint tudjuk, a színvonala nem egységes (de sehol sem kell ennél több PhD-t szerezni).

Mivel pedig hála az egyetemi autonómiának az új törvény első pár évének habilitációi és professzori kinevezései között akadtak botrányos esetek is, az akkori (Fidesz-) kormány 2000-ben úgy döntött, hogy a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságon (MAB) kell keresztülfuttatni az egyetemi tanári pályázatokat. Minthogy pedig az (akkor már) MTA Doktora cím egy magas és rendszeresen frissített követelményrendszerrel együtt tovább élt, a MAB ehhez viszonyította (de nem ezzel azonosította) saját mérőszámait. Legyen világos azonban az is, hogy ezt a címet nem az „Akadémia”, hanem a tudomány különböző munkahelyeken (egyetemeken, kutatóintézetekben, vállalatoknál) alkalmazott művelői bírálják el és ítélik oda, más szóval maga a „szakma”. Ráadásul a MAB évenkénti listáin látható, sokan átjutnak a szűrőn nagydoktori cím nélkül is. Sőt az idén egy MTA Doktora is megbukott. Arról pedig talán nem nekem kellene felvilágosítani Láncki rektor urat, hogy a tudományos karrier valóban és mindenhol „élethosszig tartó vállalkozás”: aki ezt nem fogadja el, jobb, ha távol tartja magát a tudósi életformától.

Irigylem az itt idézett rektorokat a gondjaikért, az oktatók ugyanis más miatt panaszkodnak. Palkovics miniszter ezt állította interjújában: „a kormány politikája arról szól 2010 óta, hogy hozzuk fel a magyar felsőoktatást a világ élvonalába. Versenyképesebb egyetemeket, magasabb színvonalat, több külföldi

hallgatót szeretnénk. Ennek egyik első lépése volt a kancellári rendszer bevezetése, mert ez hozott stabil gazdálkodást a felsőoktatásba.”

Valószínűleg még külföldön dolgozott, amikor a 2011 után a nagy elvonások és a miattuk előállt vészhelyzetek villámai csapkodtak körülöttünk. Ami pedig a kancellároknak köszönhető stabil gazdálkodást illeti, az elmúlt hetek hírei a már oktatói sztrájkokhoz és dékánlemondáshoz is vezető, országszerte tapasztalható hatalmas, 300 millió és 1 milliárd közötti kari hiányokról, aligha támasztják alá a miniszter bizakodását. Egyre gyakrabban suttognak átszervezésekről, elbocsátásokról, mert a kizárólag hallgatói létszám alapú állami támogatás mára adósságcsapdába vitte a tudományegyetemek több karát is.

„Lehet, hogy az Isten nem engedi vesztünk, De már ne rohanjunk és ne lelkenedzzünk.”

(Az idézetek Ady Endre Két kuruc beszélget című verséből származnak.)